

ÖĞRETMEN ADAYLARININ İLKÖĞRETİM OKULLARINDAKİ VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ¹

TEACHER CANDIDATES' EDUCATIONAL SITUATIONS IN PRIMARY
SCHOOLS AND THEIR OPINIONS REGARDING CITIZENSHIP AND HUMAN
RIGHTS EDUCATION

Ramazan ÖZBEK²
Bahadır KÖKSALAN³

Öz

Bu araştırmanın temel amacı öğretmen adaylarının, ilköğretim okullarındaki eğitim durumlarının ve vatandaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Bu amaç çerçevesinde öğretmen adaylarına öğretmenlik uygulaması ve okul deneyimi kapsamında aldıkları vatandaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik görüşleri sorulmuştur. Soruların analizinden önce ilköğretim okullarındaki mevcut uygulamalar hakkında kuramsal bilgiler sunulmuştur. Öğretmen adaylarına Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (VİHE) uygulamalarına ilişkin 9 açık uçlu soru yöneltilmiştir. Adayların sorulara sınırlama olmaksızın istedikleri cevapları yazabilmeleri imkânı verilmiştir. Sorular VİHE etkinliklerinde amaç, planlama, uygulama, ortam ve materyal kullanımı, değerlendirme ve iletişim konularına yöneliktir. Araştırmaya İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Öğretmenliği anabilim dalından tesadüfi örnekleme göre seçilen 16 öğrenci form doldurarak katılmıştır. Verilerin analizinde betimsel yöntem kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Vatandaşlık Eğitimi, İnsan hakları eğitimi, demokratik eğitim

Abstract

The main aim of this research is to investigate teacher candidates' educational situations in primary schools and their opinions regarding citizenship and human rights education. For this purpose, teacher candidates were asked to represent their thoughts about citizenship and human rights education that they got as part of teaching application and school experience. Before analyzing the questions, some theoretical information concerning present applications in primary schools was given. Teacher candidates were asked 9 open-ended questions related to the applications of Citizenship and Human Rights Education (CHRE). Candidates were given the opportunity to write what they want without any limitations. The questions were about purpose, planning, application, using the environment and materials, evaluation and communication in CHRE activities. 16 students who were chosen by random sampling from İnönü University Faculty of Education, Department of Social Sciences Teaching participated in the research by filling in the form. Descriptive method was used to analyze the data.

Key words: Citizenship Education, Human Rights Education, Democratic Education

¹Bu çalışma - Mayıs 2010 tarihinde Balıkesir'de gerçekleştirilen I. EPÖ Kongresinde sunulan bildirden oluşturulmuştur.

² Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, ramazan.ozbek@inonu.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü; bahadirkoksalan@inonu.edu.tr

1. GİRİŞ

Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi (VİHE) günümüz çağdaş toplumlarının “olmazsa olmaz” ilkelerinin başında gelmektedir. Farklı coğrafyalarda yaşamını devam ettiren toplumlar, birbirleri ile iletişim içerisindedirler. Bu iletişimin sağlıklı olarak devam ettirilebilmesi, ancak ortak bir anlayış ile gerçekleşebilmektedir. Vatandaşlık ve insan hakları konuları da, toplumları doğrudan ilgilendiren ortak anlayışlardan biri olmuştur. Bu nedenle, günümüzde vatandaşlık ve insan hakları ile ilgili uygulamalar uluslararası hukukun önemli bir yanını teşkil etmektedir. Bu öneminden dolayı modern bir toplum insan hakları ve vatandaşlık uygulamaları nedeniyle bir başka topluma silahlı müdahale dahil her türlü müeyyideyi uygulamada kendini haklı görmekte ve uluslar arası sahada da haklı görülebilmektedir.

Vatandaşlık ve insan hakları farklı, fakat birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. Vatan, bir kimsenin doğup büyüdüğü ya da yurttaşı olduğu ve duygusal yönden kendisini bağlı hissettiği ülke (Büyük Larousse, C.23: 12119) ya da üzerinde ortak yaşam ile ortak ideallerin bireysel tanım, yetenek ve ifade biçimlerine olanak verecek şekilde gerçekleştiği yerdir. Kültür ve ideal birliği içinde ortak bağlara sahip olan insanlar, böyle bir ortaklığı belirli bir toprak parçası üzerinde yaşarlar. Vatan işte bu ortaklığın gerçekleştiği yer (Doğan, 2001: 124) olarak tanımlanmaktadır. Bugün ülke olarak ta ifade ettiğimiz vatan kavramını, devletin hâkimiyet alanı ve sınırlarını meydana getiren toprak parçası (Doğan, 2001: 124) olarak ta tanımlayabiliriz. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu sınır yeraltı ve yer üstünü de kapsayan, içerisinde yabancıların yanı sıra vatandaşlarının da yaşadığı, vatandaşların vatandaşlık bağı ile bağlı, bir dizi kuralların geçerli olduğu bir kara parçasını ifade etmektedir.

Vatandaşlık kavramı günümüzde, ülkelerin içinde buldukları sosyal, kültürel, ekonomik ve jeo-politik konumlarına göre her ülkede değişik şekillerde tanımlanmıştır. Ancak, dünyanın büyük bir köy haline geldiği günümüzde, bu tanımlar arasında bazı ortak noktaların olması zorunluluk arz etmektedir. Vatandaşlık, yurttaşlık kavramına eş olarak, anne-babanın uyruğuna, üzerinde dünyaya gelinen ülkeye veya yasaların gerektirdiği belirli şartları taşıyıp taşımamaya bağlı olarak belirlenen ve kişilerin hangi devlet veya millete bağlı olduklarını ifade eden kimlik (Demir, Ömer ve diğerleri, 1992:372) olarak tanımlanmaktadır. Harvey’e göre (1997a, II, 1/6) vatandaşlık eğitimi şu üç unsuru taşımalıdır:

- ✓ Sosyal ve ahlaki sorumluluk; kendine güvenme, sosyal ve ahlaki davranış sorumluluklarının her ikisinin de birbirleriyle otorite anlayışı içerisinde bir gruba ait olduğunu öğrenme.
- ✓ Toplumla yaşamayı öğrenme; komşularıyla ilişkilerinde ve yaşamında yardım-sever olmayı öğrenme.

- ✓ Politik bilinç; müesseselerin, problemlerin, demokratik uygulamaların ve toplum içinde, ulusal, bölgesel, siyasal alanda nasıl etkili olunacağını öğrenme.

Jones ve O'toole de bir yazılarında (2001: 8-10) vatandaşlıkla ilgili olarak beş ana konu olduğunu ileri sürmektedirler;

- Politik bilinç
- Haklar
- Görevler ve haklar arasındaki ayrıcalıklar
- Demokratik değerlerin yararları ile ilgililikler
- Vatandaş yaşamı ve halk katılımı.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda vatandaşlık görevleri İkinci Kısım Dördüncü Bölüm, 66–74. maddelerinde belirlenmiştir. “Siyasi Haklar ve Ödevler” olarak belirlenen bu hususlar arasında;

- ✓ Türk vatandaşlığı,
- ✓ Seçme, seçilme ve siyasi faaliyetlerde bulunma hakları,
- ✓ Siyasi partilere katılma ve çıkma,
- ✓ Hizmete girme,
- ✓ Mal bildirimini,
- ✓ Vatan hizmeti,
- ✓ Vergi ödevi,
- ✓ Dilekçe hakkı, hususları maddeler halinde sıralanmıştır.

Mumcu, “Hak” kavramını, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetki, daha kısaca “hak” kavramını, “yasal yetki” biçiminde anlaşılabilirliğini, özgürlük kavramının ise hakkın ortadan kaldırılamayacak, binlerce yıllık yaşamın bir ürünü olan “hak” olarak tanımlarken (Mumcu, 1994:21) aslında özgürlüğünde bir hak olduğunu ifade etmektedir.

İnsan hakları, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümüdür. Nitelik yönüyle bu haklar dokunulamaz, vazgeçilemez ve kişiliğe bağlı haklardır. Devlet ya da başka bir güç tarafından keyfi olarak sınırlanıp ortadan kaldırılamayacağı gibi bireylerin kendileri de bunları başkalarına devredemez veya onlardan vazgeçemez (Uygun, 1996, Kocaoğlu, 1997, Ray ve Tarrow, YTY, 3 Aktaran: Yeşil, 2002: 25). İnsan hakları, insanın salt insan olması nedeniyle öznesi olduğu, onun tüm yönleriyle kişiliğini ve değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünüdür. İnsan

hakları bu anlamıyla, tarihsel ve düşünsel olarak doğal hukuk anlayışından kaynaklanmıştır. İnsan hakları insan onurunu güvenceye alan haklardır. Hakka, insan hakkı niteliği kazandıran değer, insan onurudur. Bunu güvenceye alan tüm haklar insan haklarıdır (Gülmez, 2001: 4).

Her ne kadar haklar ve sorumluluklar insanoğlu ile birlikte anılmakta ve gelişim göstermiş ise de bir kuram olarak insan haklarının oluşmaya başladığı 17. yüzyıldan günümüze kadar insan haklarının sınıflandırılması ile ilgili çok sayıda çalışma vardır.

Mumcu (1994: 294-300) insan haklarını üç kategoriye ayırarak açıklamaktadır. Bu haklar; (1) Kişisel Haklar, (2) Siyasal Haklar ve (3) Sosyal ve Ekonomik haklardır. Wilson ve Branka da (1996:16); (1) Medeni ve politik haklar, (2) Ekonomik ve sosyal haklar ve (3) Çevre, kültür ve gelişme hakları olarak üç kategoriye ayırmıştır. Kıncal ise (1) Temel İnsan Hakları ve (2) Temel İnsan Özgürlükleri olarak iki kategoriye ayırarak her bir hakkı açıklama yoluna gitmişlerdir (Kıncal, 2001: 57-77).

İlköğretimin önemli kazanımlarından biri vatandaşlık bilincine sahip olma ve uygun davranışlar sergilemenin yanında temel insan haklarına sahip olma bilinciyle davranabilmektir. Yakın zamana kadar İlköğretim programında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi (VİHE) olarak 7.ve 8. sınıflarda haftada birer saat olarak okutulan ders kaldırılmış, bunun yerine 6. sınıflar Sosyal Bilgiler programına “*Demokrasinin Serüveni*” ve 7. sınıflar Sosyal Bilgiler programına “*Yaşayan Demokrasi*” adlı üniteler eklenmiştir.

Haftada 28 saat olan zorunlu dersler şunlardır: Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, Sosyal Bilgiler, T.C.İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Yabancı Dil, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Görsel Sanatlar, Müzik, Beden Eğitimi, Teknoloji ve Tasarım, Rehberlik/Sosyal Etkinlikler.

Zorunlu derslerin dışında ayrıca haftada 2 saat olan seçmeli dersler arasında şu dersler bulunmaktadır: Yabancı Dil, Sanat Etkinlikleri (Drama, Tiyatro, Halk Oyunları, Enstrüman, Resim, Fotoğrafçılık, Heykel vb.), Spor Etkinlikleri (Güreş, Futbol, Basketbol, Voleybol, Masa Tenisi vb.), Bilişim Teknolojileri, Satranç, Düşünme Eğitimi, Halk Kültürü, Tarım, Medya Okuryazarlığı (MEB. <http://ttkb.meb.gov.tr>, Erişim tarihi: 14.04.2010).

Görüldüğü gibi programda demokrasilerin “olmazsa olmaz”larından olan vatandaşlık ve insan hakları eğitimini kapsamında doğrudan bir ders bulunmamaktadır. 6. ve 7. Sınıflardaki Sosyal Bilgiler dersi kapsamında birer ünite yer almaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı öğretmen adaylarının, ilköğretim okullarındaki eğitim durumlarının vatandaşlık ve insan hakları eğitimi etkinliklerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Bu temele amaca bağlı olarak aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır.

Öğretmen adaylarının;

- Dersin-Konunun VİHE Amacına Uygun Planlanmasına,
- Ders İçeriğinin uluslararası VİHE konularına uygunluğuna,
- Oluşturulan öğretim ortamının demokratikliğine,
- Öğrencilerin hak ve özgürlüklerine sahip olmalarına,
- Öğretmen, yönetici ve diğer görevlilerin, öğrencilerin farklı fikir ve düşüncelerine saygılı olmalarına,
- Öğrenme ve öğretme etkinliklerinde öğrencilere farklı kaynak ve materyaller sunma ve kullanmalarına,
- Öğrenme ve öğretme etkinliklerinde çevredeki kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapma konusuna ve
- Öğrencilerin değerlendirilmesine yönelik görüşleri nasıldır?

2. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırmada İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim dalında bulunan son sınıftaki öğretmen adaylarının görüşlerinin tespitine yönelik olarak görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmış, veriler yazılı doküman olarak kaydedilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim dalındaki öğretmen adayları oluşturmaktadır. Farklı bölgelerde bulunan 6 okul ve 24 öğretmen adayı da örnekleme oluşturmaktadır. Ancak toplam 24 olan öğretmen adayından 8'inin formu dönmediğinden iptal edilmiştir. Böylece araştırma toplam 16 öğretmen adayı üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Verilerin Analizi

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan form araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Konu ile ilgili kuramsal veriler ve veri toplama aracı, ilgili literatürün taranması ve öğretim elemanlarının görüşlerinin alınması ile oluşturulmuştur. Veri toplama aracı, VİHE amaçları, eğitim ortamları ve Materyal, Öğrenme-Öğretme Etkinlikleri, Değerlendirme ve İnsan İlişkileri açısından gruplandırılmış açık uçlu 9 sorudan oluşturulmuştur. Verilerin analizinde öğretmen adaylarının görüşleri konu başlıklarına göre gruplandırılarak ortak ve farklı görüşlerin tespitine çalışılmıştır. Ayrıca daha önce konu ile ilgili olarak yapılmış olan araştırmaların sonuçlarından yararlanılarak bazı yorumlar yapılmıştır.

Görüşmelerden elde edilen veriler betimleyici çözümlene yaklaşımı ile yorumlanmıştır. Bunun için öncelikle temel bir başlık oluşturulmuş ve araştırmanın alt başlıkları belirlenmiştir. Öğretmen adayları bu başlıklara ilişkin bazen bir cümle bazen de birkaç paragraftan oluşan görüşleri aynen aktarılmış ve alt konulara ilişkin görüşleri gruplandırılarak yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma ulaşılan bulgular tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1: Öğretmen Adaylarının Dersin-Konunun VİHE Amacına Uygun Planlanmasına İlişkin Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Planlar amaca uygun olarak yapılmaktadır 2,4,5,6,7,8,10,12,13,15,16• Ders planı yapılmamakta, takip edilmemektedir 2,5,11

Tablo 1'in incelenmesi sonucunda öğretmen adayları Dersin-Konunun VİHE Amacına Uygun Planlanmasına ilişkin görüşleri, dersin amaca uygun olarak, planlı bir şekilde sürdürüldüğü noktasında ağırlık kazanmaktadır. Öğretmen adaylarının çok azı ders planının yapılmadığı şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Tablo 2: Öğretmen Adaylarının Ders İçeriğinin Uluslararası VİHE Konularına Uygunluğuna İlişkin Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Evrensel kültür oluşturulamamaktadır. 1,5,6,7,8,14

Tablo 2'de Öğretmen Adaylarının Ders İçeriğinin uluslararası VİHE konularına uygunluğuna ilişkin görüşleri incelenmiştir. Verilerden öğretmen adaylarının içeriğinin uluslararası konulara uygunluğu konusunda olumsuz görüş belirttikleri gözlenmiştir. Bu konuda olumlu görüş tespit edilmemiştir.

Tablo 3: Öğretmen Adaylarının Oluşturulan Öğretim Ortamının Demokratikliğine İlişkin Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Demokratik bir ortam yoktur.1,12,14• Öğretmen merkezlidir.1,3,7• Öğretmenler demokratik bir ortam hazırlamak için çaba sarf ediyor. 2,15,16• Ortam kaynaşıklık, katılım, söz hakkı, eşitlik, saygı görme özelliklerine sahiptir. 4,6,8,9,10,11,13,15

Tablo 3'te Öğretmen Adaylarının Oluşturulan öğretim ortamının demokratikliğine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Sonuçlar öğretmen adaylarının ortamın demokratikliği konusunda farklı görüş taşıdıklarını göstermektedir. Üç aday öğrenci demokratik ortamın olmadığı, üçünün öğretmen merkezli bir ortam olduğunu ifade ederken üç aday öğretmen demokratik ortam oluşturmak için çaba sarf edildiğini ve sekiz adayında ortamın demokratik olduğu yönünde ifadeler kullanmışlardır. Bu sonuçlar ortamın demokratikliği konusunda okullar arasında farklılıklar bulunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4'te Öğretmen Adaylarının Öğrencilerin hak ve özgürlüklerine sahip olmalarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Verilerden aday öğretmenlerden dördü öğrencilerin hak ve özgürlüklerini kullanamadıkları, üçü hak ve sorumluluk bilincinin gelişmediği yönde görüş belirtmişlerdir. Ancak altı öğretmen adayının, öğretmenlerin olumsuzluklara taviz vermedikleri yönünde görüş belirtmeleri dikkat çekici bulunmuştur. Öğretmen hak ve özgürlüklerin yaşanması konusunda bir çaba içinde bulunmalarına karşın öğrencilerin yeterli bilince sahip olmadıkları şeklinde açıklanabilir. Öğrencilerin okul dışı etkinliklerini geçirdikleri aile ve sosyal çevrenin bu tespitte etkili olduğu düşünülmektedir

Tablo 4: Öğretmen Adaylarının Öğrencilerin Hak Ve Özgürlüklerine Sahip Olmalarına İlişkin Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Öğrencileri hak ve özgürlüklerini kullanamamaktadırlar.1,3,12,14• Öğrencilerin hak ve sorumluluk bilinci gelişmemiştir.1,12,15• Öğretmen öğrencilerin haklarını ve sorumluluklarını gözetmekte, olumsuzluklara taviz vermemektedir.2,4,5,6,10,13

Tablo 5: Öğretmen Adaylarının Öğretmen, Yönetici Ve Diğer Görevlilerin, Öğrencilerin Farklı Fikir Ve Düşüncelerine Saygılı Olmalarına İlişkin Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Öğrencilerin birbirlerinin farklı fikir ve düşünceleri ile kişilik özelliklerine karşı saygısızca davranılmaktadır.1,13,14• Genelde saygı çerçevesinde davranılır. Ancak zaman zaman istisnalar da görülebilmektedir.2,4,5,8,9,10,11,

Öğretmen Adaylarının Öğretmen, yönetici ve diğer görevlilerin, öğrencilerin farklı fikir ve düşüncelerine saygılı olmalarına ilişkin görüşlerinin incelendiği tablo 5'teki verilerden öğretmen adaylarının bu konuda genelde olumlu görüş taşıdıkları anlaşılmaktadır. Üç aday öğretmen bu konuda olumsuz görüş belirtirken yedi öğretmen adayı olumlu görüş bildirmiş ve istisnaların da olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 6: Öğretmen Adaylarının Öğrenme Ve Öğretme Etkinliklerinde Öğrencilere Farklı Kaynak Ve Materyaller Sunma Ve Kullanmalarına İlişkin Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Ders kitabından başka materyal sunulmamıştır.1,2,3,9,10,11,12,14• Okullarda materyal eksikliği vardır.1,2,3

Tablo 6’da Öğretmen Adaylarının Öğrenme ve öğretme etkinliklerinde öğrencilere farklı kaynak ve materyaller sunma ve kullanmalarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Öğretim etkinliklerinde öğrencilere sunulan ders materyallerinin oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Ders materyali olarak ağırlıklı olarak sadece ders kitabının kullanıldığı ve öğretmen materyallerinin eksik olduğu belirtilmektedir. Çağdaş eğitimde, öğretim sürecinde ders materyallerinin önemi konusundaki görüşler göz önüne alınır, bu konudaki sorunların bazı sebepleri de anlaşılmış olacaktır.

Tablo 7: Öğretmen Adaylarının Öğrenme Ve Öğretme Etkinliklerinde Çevredeki Kurum Ve Kuruluşlarla İşbirliği Yapma Konusuna İlişkin Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Diğer kurum ve kuruluşlarla herhangi bir işbirliği yoktur.1,2,3,5,9,10,11,12,13

Öğretmen Adaylarının Öğrenme ve öğretme etkinliklerinde çevredeki kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapma konusuna ilişkin görüşlerinin incelendiği tablo 7’deki verilerden eğitim kurumlarının bu konuda diğer kurum ve kuruluşlarla herhangi bir işbirliğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Eğitim-öğretim etkinliklerinde okul-aile ve çevre ilişkilerinin gerekliliğine ilişkin çalışmalarda bu konunun ne kadar önemli olduğu açıklanmaktadır. Özellikle VİHE’de çevre en az okul kadar önem arz etmektedir.

Tablo 8: Öğretmen Adaylarının Öğrencilerin Değerlendirilmesine Yönelik Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Öğrenciler geleneksel değerlendirme metodu olan yazılı yoklama ve sözlü yoklamalar ile sadece bilgi düzeyleri yoklanmaktadır.1,2,3,4,9• Performans değerlendirme yapılmaktadır.6,15,16

Tablo 9: Öğretmen Adaylarının Başka Öğrenme-Öğretmen Etkinliklerine Yönelik Görüşleri

Nitel veriler
<ul style="list-style-type: none">• Öğretmen etkinliği yerine öğrenci etkinliğini esas alan yaklaşımlar uygulanmalıdır.5,12,14• VİHE dersinin öğretim programından kaldırılması çok büyük yanlıştır.6,12,14

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu araştırmadan çıkartılan sonuçlar arasında, öğretmen adayları tarafından sıklıkla tekrarlanan şu hususlar sayılabilir:

- Planlar amaca uygun olarak yapılmaktadır (2,4,5,6,7,8,10,12,13).
- Ders planı yapılmamakta, takip edilmemektedir (2,5,11).
- Evrensel kültür oluşturulamamaktadır (1, 5,6,7,8).
- Öğretmen merkezlidir (1,3,7,).
- Ortam kaynaşıklık, katılım, söz hakkı, eşitlik, saygı görme özelliklerine sahiptir.4,6,8,9,10,11,13
- Öğrencileri hak ve özgürlüklerini kullanamamaktadırlar.1,3,12
- Öğretmen öğrencilerin haklarını ve sorumluluklarını gözetmekte, olumsuzluklara taviz vermemektedir.2,4,5,6,10,13
- Genelde saygı çerçevesinde davranılır. Ancak zaman zaman istisnalar da görülebilmektedir.2,4,5,8,9,10,11
- Ders kitabından başka materyal sunulmamıştır.1,2,3,9,10,11,12
- Okullarda materyal eksikliği vardır.1,2,3
- Diğer kurum ve kuruluşlarla herhangi bir işbirliği yoktur.1,2,3,5,9,10,11,12,13
- Öğrenciler geleneksel değerlendirme metodu olan yazılı yoklama ve sözlü yoklamalar ile sadece bilgi düzeyleri yoklanmaktadır.1,2,3,4,9

Öneriler

Öğretmen adaylarının görüşlerinin analiz edilmesi sonucunda tespit edilen bulguların ışığında şu öneriler getirilebilir:

- ✓ Planlama ve uygulama konusunda öğretmenlere içerik ve zaman belirlemeye yönelik esnek davranabilme alışkanlığı kazandırılmalıdır.
- ✓ VIHE konusunda öğretmenler hizmet içi programlar aracılığıyla, öğretmen adayları uygun öğretim programlarının oluşturularak uygulanması ile vatandaşlık ve insan hakları ve eğitimi konularında eğitilmelidirler.

- ✓ Hem öğretmenler, hem de öğrenciler vatandaşlık ve insan haklarına sahip olma, benimseme ve uygulamalarda cesaretlendirilmelidirler.
- ✓ Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi çerçevesinde ilgili kurum ve kuruluşlar arasında sıkı işbirliği sağlanmalı, okullar uygun nitelik ve niceliğe sahip materyaller ile donatılmalıdır.
- ✓ Bağımsız bir ders olarak öğretim programlarına yeniden konmalı ve haftalık ders saati artırılmalı, ya da diğer derslerle ilişkilendirilmelidir.
- ✓ İçerik olarak yönetim biçimleri ve özellikleri, bir yönetim biçimi olarak demokrasi ve birey-toplum ilişkisi, hak-sorumluluk bilinci, demokrasilerin kurumları ve çalışma ilkeleri vb. konular karşılaştırmalı olarak verilmelidir.
- ✓ Öğrenci değerlendirmelerinde daha çok bilişsel alana ait bilgilerin ölçülerek yapıldığı değerlendirme anlayışı yerine alternatif değerlendirme yaklaşımları esas alınmalı, SBS'ye yönelik sorularla ders daha önemli hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aybay, R. (2000) “ *İnsan Hakları Açısından Vatandaşlık (Uyruklu)*”, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yay. 1410. İstanbul.
- Büyük Larousse-Sözlük ve Ansiklopedisi- Milliyet Yayınları- İstanbul, 1986.
- Demir Ö. ve Diğerleri, (2002). ”*Türkiye’de İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Kamuoyu, Araştırması*, www.liberal-dt.org.tr/duyuru/basinozeti,Ankara.
- Doğan, İ. (2001). *Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Harvey, Mc. G. (1997). “A Curriculum For Global Citizenship”, *Times Educational Supplement*, 97 Issue 4242 P:II, 1/6p
- Jones S. and Therese O. (2001). “*Rethinking People’s Political Participation Paper Presented to the Political Studies Association*”, Annual Conference- University of Manchester.
- Kıncal, R.Y. (1993). “*Aile ve Eğitim*”, Eğitim Dergisi, Sayı:5, Sh.63-69
- Kıncal, Remzi Y. (1998). “*vatandaşlık eğitiminin sınırları*”, Felsefe Kongresi (27-29 Mayıs), Erzurum.
- MEB. <http://ttkb.meb.gov.tr>. Ulaşım: 14.04.2010
- Mumcu, Ahmet. (1994). *İnsan Hakları&Kamu Özgürlükleri*. Savaş Yayınları, 2.Basım, Ankara.
- Özbek R. (1994). *Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv. SBE. Erzurum.
- T.C. Anayasası,(2001). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.